

Vyjádření vedoucího práce

Petr Valenta, Richard Dotzauer a osobnosti podnikatelského života 19. století. Disertační práce. UK FF, Ústav hospodářských a sociálních dějin 2014, 332 s., z toho s. 316 – 332 obr. přílohy.

Práce kolegy Valenty představuje text, jenž v některých svých částech navazuje na jeho diplomovou práci vzniklou v mém semináři na Filozofické fakultě UK a úspěšně obhájenou na konci května 2006 (viz P. Valenta, Jindřich Fügner a Richard Dotzauer. Dvě osobnosti podnikatelského života v počátcích kapitalismu. 122 s. + přílohy). Ve srovnání s ní se jeho disertace systematičtěji soustřeďuje nejen na osobu Richarda Dotzauera (1816 – 1887), nýbrž je promyšleně vystavěna na sofistikovanější konceptuální bázi a opírá se též o mnohem rozsáhlejší historický výzkum.

Využil přitom okolnosti, že v daném případě se na rozdíl od řady jiných podnikatelů, kteří v 19. století působili v českých zemích, zachovala Dotzauerova archivní pozůstalost. Ten jako aktér vystupuje navíc v řadě dalších historických dokumentů, což umožňuje jeho podnikatelský profil vysvětlit z více úhlů pohledu, které se neomezují jen na základní životopisná data. Již na tomto místě je totiž možno konstatovat, že Valentův přístup ke zvolenému tématu neulpívá na historické faktografii. Napsán je svěžím jazykem, v němž se jen zřídka vyskytují nějaké formulační nesrovnalosti, či jiná nedopatření. Z nich zde připomínám jen to, že v obsahu jeho disertace není uveden její Závěr, jenž se nachází na s. 291 – 299.

Svůj význam ve Valentově výkladu má skutečnost, že jej doplnil exkurzem na téma Andreas Haase a rodinný typ podniku, jenž se týká pražského podnikatele činného v polygrafickém průmyslu (s. 224 – 264). Navazující exkurz nám přibližuje podnikatele v pojišťovnictví Jindřicha Fügnera, který byl spoluzakladatelem české tělovýchovné jednoty Sokol (s. 265 – 290). Jejich osobnosti autor místy komparuje se svým protagonistou. V prvním případě šlo totiž o německého průmyslníka, jenž si zachovával jistý odstup od německých liberálů v Praze a stoupenci českého národního hnutí byl vnímán jako přísluhovač porevoluční reakce. Zároveň byl představitelem éry rodinných podniků, které musely časem ustupovat podnikům akciovým. Fügnera pan Valenta vnímá jako člověka, jehož společenský vliv v českém prostředí předčil jeho podnikatelské úspěchy.

Dotzaurovu životní dráhu pojal jako historický příběh jednoho z čelných německých liberálních podnikatelů a veřejných činitelů v Praze, kde nejdříve vybudoval z tchánova podniku moderní velkoobchod a posléze patřil k významným činitelům akciového bankovníctví (Česká eskomptní banka a banka Union), strojírenství (Pražská

akciová strojírna, dřívější „Rustonka“) a textilnictví. Ve své době byl i významným příznivcem umění (viz stavba Rudolfiny a zvláště pak Nového německého divadla) a iniciátorem hospodářsko – humanitárních podpůrných projektů v Podkrušnohoří a Podkrkonoší i v rodných Kraslicích. Zároveň byl dlouholetým členem a v letech 1874 – 1884 i předsedou Obchodní a živnostenské komory v Praze stejně jako komunálním a zemským politikem. Za vůdčího představitele německých liberálů jej však považovat nelze, přestože pěstoval přátelské vztahy s jejich takřka ikonou, pražským advokátem Franzem Schmeykalem.

Inspirován Pierrem Bordieuem aplikoval pan Valenta na Dotzauerovu osobnost koncept prolínání a vzájemného posilování několika typů kapitálu (ekonomického, sociálního a kulturního, resp. symbolického), v němž oprávněně vidí základ podnikatelského úspěchu v liberální éře kapitalismu. Důležité přitom byly interpersonální sítě, jejichž prostřednictvím Dotzauer podobně jako jeho kolegové vstupoval do společenských vztahů. Řadu z nich, zejména pak společenský a posléze i politický klub hospodářsky, politicky, intelektuálně či profesně zdatných středních vrstev v Praze nazývaný německé Casino, lze považovat za organizovanou sociabilitu. Právě ona napomáhala totiž německým liberálům v Praze při zabezpečování nadprůměrného společenského vlivu v převážně českém městě i v německé národní společnosti jako takové. Tento přístup dává pan Valenta do souvislosti s jejich představami o ideálu občanské společnosti a jejich identifikací s předlitavskou částí decentralizované habsburské monarchie. Stejně tak se zajímá o jejich pojetí národní identity a zároveň si všímá jejich čínskoroční mentality. K tomu dodejme, že konstituční a centralizované Předlitavsko považovali za civilizační útvar, který vytvořili.

Autor přitom pracuje s evolučním konceptem modernizujícího se měšťanstva, které bylo v průběhu 19. století schopno vytvořit relativně úspěšný tlak na to, aby i část vyšších a spodních vrstev přejala jeho představy o „rovných“ občanských právech, kultivující roli vzdělání, emancipační úloze osobních iniciativ a dynamickém kapitalismu jakožto základů civilizované společnosti. Přitom uvádí též řadu argumentů o tom, že liberálové Dotzauerova typu se domnívali, že jsou k německému nacionalismu jakožto „obrannému“ prostředku vlastně dovedeni tlakem české strany, který by je jinak nakonec donutil k tomu, aby v budoucnu opouštěli své dosavadní pozice v hospodářství, politice i kultuře (s. 200 aj.).

V této souvislosti by však stálo za to zvážit, do jaké míry závisí tento historiografický pohled na dobových autostereotypech, které by však bylo vhodné dekonstruovat. Postavit si lze tedy např. otázku, do jaké míry byla tato sebelegitimační strategie podporována „apriorní“ konstrukcí destruktivní, resp. barbarské historické role

Čechů jakožto německého národního nepřítele a utkvělou představou o vlastní kulturní převaze. Zároveň je zřejmé, že byla provázena jednostranným chápáním občanské rovnoprávnosti, která nárok na vlivné společenské pozice přiznávala de facto jen liberálním stoupencům německé národní identity, ať již se nábožensky identifikovali jako křesťané nebo židé, či byli v tomto ohledu „vlažní“.¹

Společenský vzestup Richarda Dotzauera se v disertační práci Petra Valenty jeví především jako důsledek jeho podnikatelské zdatnosti, jež dovede zkalkulovat riziko, které přináší hospodářské krize (1857 – 1859 a 1873), či čistě spekulativní, resp. „hazardní“ investice. Dále to byly jeho obezřetné či pragmatické strategie ve společenských stycích se šlechtou a židovskými kolegy. Nacházel v nich vhodné obchodní partnery, avšak nehledal mezi nimi osobní přátele. Zároveň byl na jedné straně praktikujícím katolíkem, avšak na druhé straně i kritikem klerikálních tendencí katolické církve i projevů feudální nadřazenosti, jež spatřoval u české historické šlechty. Šlechtě se ostatně nepřibližoval ani svým životním stylem, přestože byl r. 1867 povýšen do rytířského stavu. Soupis jeho pozůstalosti, jež po odečtení pasiv činil o málo více než 70 000 zlatých (s. 70), před nás staví otázku, zda jako velkoobchodník patřil v Čechách též mezi velkopodnikatele nebo „jen“ mezi příslušníky horní střední vrstvy, resp. vlivné německé buržoazie v Praze.

Na tuto otázku autor naráží příležitostně ve srovnání Richarda Dotzauera s pražským milionářem Bohumilem Bondym, jenž jej ostatně jako exponent české strany vystřídal ve vedení Obchodní a živnostenské komory v Praze. Disertační práce obsahuje též podnětnou sondu do mentality jejího protagonisty (s. 187 – 206) a inovativní exkurz do bydlení a domácností pražských podnikatelů, z něhož vysvítá důležitost jejich usidlování se na Novém městě, kde byli blíže střediskům společenského života i centřům moderní komunikace (s. 207 – 223). Celkově konstatuji, že kolega Petr Valenta napsal nápaditou a v řadě svých aspektů vskutku přínosnou disertační práci, jež by měla buď jako celek nebo alespoň po částech vyjít tiskem. Její text *rád doporučuji k úspěšné obhajobě.*

Praha 19. 8. 2014

Prof. PhDr. Jiří Štaif, CSc.

---

¹ Stejně tak by bylo možno zvážit, zda je třeba otázku sociální komponenty společenské modernizace chápat tak výrazně v kategoriích „měšťanstvo“ a „občanská“ či „měšťanská“ společnost, či poněkud alternativněji ve prospěch kategorie „střední vrstvy“, jak se o to pokusil sociolog Jan Keller ve své publikaci *Sociologie středních vrstev* (2012). Pokud bychom chtěli jít jako historici tímto směrem, pak bychom mohli vyjít např. z teze, že střední vrstvy jsou širším a univerzálnějším pojmem než měšťanstvo. Zejména v moderní době jim jde o to, aby legitimizovaly nárok zprvu na svou emancipaci a posléze na nezastupitelnost v sociální struktuře skrze fenomén hry o reálnou či symbolickou moc, v níž lze jejich cíle chápat jako snahy po rozšíření či alespoň udržení společenského vlivu. V tomto pojetí je pak zásadní otázkou, čím tento nárok legitimizují a jak jsou přitom přesvědčivé pro ostatní společenské vrstvy, nikoliv to, jak vidí samy sebe. Ideál občanské společnosti se v něm totiž podřizuje „elastickým“ pravidlům zápolení o společenský vliv.

